

Kuvittajabibliografia kokoaa tiedot kuvittajista

# Lastenkirjataidetta, kyllä kiitos!

PÄIVI NORDLING

Lastenkirjainstituutissa pitkään valmisteltu lastenkirjataiteen selvitys julkaistiin marraskuussa. Se käsittää laajan bibliografian ja kokoelman kuvitustaiteeseen liittyviä tutkimusartikkeleita. Mukana on myös aiemmin alan lehdissä julkaistuja kirjoituksia, jotka taustoittavat taiteilijoiden elämää ja tuotantoa. Kuvittajabibliografian selvitystyö jatkuu vielä vuonna 2022. Jo nyt selvityksen tietoja voi selata vapaasti ja innostua kotimaisen lastenkirjan kuvitustaiteen monipuolisuudesta.

**K**uvittajabibliografian kohteena ovat kuvitetut lasten- ja nuortenkirjat vuodesta 1847 alkaen. Tuolloin julkaistiin Zacharias Topeliuksen satakokoelma *Sagor af Z. Topelius* (A. W. Gröndahl), jonka kuvituksena on hänen puolisonsa Emilien kahdeksan pientä piirrosta. Emilie Topeliusta (1821–1885) pidetään Suomen ensimmäisenä lastenkirjankuvittajana. Kokoelmasta otettiin uusintapainos vuonna 1860, jolloin sen kuvittajaksi vaihtui lupaava nuori taiteilija, sittemmin arvostettu alttaritaulumaalari Alexandra Frosterus-Sältin (1837–1916). Sarjan kolme seuraavaa osaa kuvitti lakimiehen urastaan luopunut taidemaalari B. A. Godenhjelm (1799–1881), joka on bibliografian vanhin kuvittaja.

Kuvittajabibliografia ulottuu tähän päivään saakka: nuorin kuvittaja on syntynyt 1990-luvulla ja tuoreimmat kuvitukset ovat vuodelta 2021. Tässä vaiheessa bibliografia sisältää henkilötietoja yli 830 kuvittajasta ja luettelon heidän

kuvittamistaan kauno- ja tietokirjoista. Teoksia on mukana yli 6700. Selvityksessä esitellään ammattikuvittajia, jotka ovat kuvittaneet useita kymmeniä lasten- ja nuortenkirjoja, mutta mukana on myös yksittäisten kuvitusten tekijöitä. Lähtökohtana on painettu kirja, jossa on vähintään kaksi kuvituskuvaa.

## Lähes 175 vuotta kuvitustaidetta

Millaisia asioita kuvittajabibliografian avulla pääsee tarkastelemaan? Bibliografiaan rakennettujen hakutoimintojen avulla tarkastelun voi rajata esimerkiksi tietyllä vuosikymmenellä syntyneisiin kuvittajiin, tiettyinä vuosikymmeninä julkaistuihin kirjoihin tai tutkia tietyn kuvittajan tai vaikkapa kustantajan profiilia.

*Sagor af Z. Topelius* on ensimmäinen Suomessa ilmestynyt lastenkirja, jonka molemmat tekijät olivat suomalaisia. Varhaisin kotimainen kuvakirja on puolestaan Rafael Hertzbergin ru-



Venny Soldan-Brofeldt on kuvittanut vuonna 1902 julkaistun värityskirjan *Matti ja Liisa lähtevät maalle*. Kirjan sisältää 12 kokosivun kuvaa ja kolme käsin maalattua mallikuvaa. Kuvassa olevan vuoden 1937 painoksen kantta on muokattu ja väritysmallit poistettu.

noilema *Ur lifvets vår* (*Lapsien elämästä*), jonka kuvitti Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulusta juuri valmistunut 24-vuotias R. W. Åkerblom (1851–1925). Teos ilmestyi vuonna 1875 sekä suomeksi että ruotsiksi taiteilijan itsensä kustantamana. Seitsemän vuotta myöhemmin julkaistiin ensimmäinen kotimainen monivärivakirja, *Kuvia Suomen lasten elämästä*, ruotsiksi *Finsk bilderbok*, niin ikään Åkerblomin kuvittamana (Edlund 1882). Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti (nykyisin Lastenkirjainstituutti) otti siitä näköispainoksen vuonna 1982.

1800-luvun jälkipuolella ilmestyneitä kotimaisia kuvitettuja lastenkirjoja on kirjattu selvitykseen lähes 80. Suuresta määrästä saa kiittää tuotteliaan satukirjailija Topeliuksen lisäksi monia ahkeria kuvittajia, esimerkiksi Alex Federleytä (1864–1932) ja Hanna Frosterus-Segerstååla (1864–1946).

## Taidekasvatusta

Monet varhaiset kuvitustyöt ja kuvakirjat ovat kunnianhimoisia ja taidokkaita. Erityisiä ilon aiheita ovat varhaiset värityskirjat, joiden avulla rohkaistiin lasta tarttumaan vesiväreihin. Tällaisia ovat esimerkiksi Taidetta kouluihin -yhdistyksessä pitkään toimineen taiteilija Venny Soldan-Brofeldtin (1863–1945) “maalattavat kuvat”, kuten tekstitön *Matti ja Liisa lähtevät maalle* = *Matti och Lisa resa till landet* (WSOY 1902).

Myös toinen aikalainen, kuvataidekasvattaja Esther Hjelt-Cajanus (1879–1959), teki useita värityskirjoja perheen pienimmille. Värityskirjat säilyvät huonosti seuraaville sukupolville, mutta joitakin niistä löytyy Lastenkirjainstituutin kokoelmista. Monet näistä ovat katsottavissa Kansalliskirjaston Doria-julkaisuarkistossa.



Merja Aletta Ranttilan kuvitusta kaksikieliseen teokseen *Pieni Puolatyttö = Jokpaneiddaš*.

## Tunnistamaton kuvittaja ja muita kysymyksiä

Lastenkirjoja on valtavan paljon, samoin niihin tehtyjä kuvituksia. Kuvittajabibliografia on väistämättä epätäydellinen. Vaikka tarkastuksia tehdään laajasti eri lähteitä hyödyntäen, mukaan on saattanut päästä puutteita, virheitä ja vääriä tulkintoja varsinkin vielä tässä vaiheessa, kun tietokanta on keskeneräinen. Kuka on esimerkiksi se Tunnistamaton kuvittaja, jolle on merkitty useita teoksia?

Onko sinulla lisätietoa, joka hyödyttäisi hanketta? Haluatko täydentää teoslistoja? Tunnistatko kuvittajia, joista emme ole löytäneet tietoja nimeä enempää? Olen iloinen kaikista tiedoista, joiden avulla voin parantaa sisältöjä. Tiedot voit lähettää sähköpostiin: [paivi.nordling@lastenkirjainstituutti.fi](mailto:paivi.nordling@lastenkirjainstituutti.fi).

## Konkareita ja yksittäisiä kuvituksia

Kuvittajabibliografia-aineiston tuotteliaimpiin kuvittäjiin lukeutuvat Rudolf Koivu (1890–1946) ja Maija Karma (1914–1999). Heidän kuvituksiaan julkaistaan edelleen uusina painoksina ja laitoksina. Sen sijaan 1940–1950-luvulla suosittu Helga Sjöstedt (1908–1979) on jäänyt unohduksiin nykysukupolvilta, huolimatta *Pikku-Marjan elämäkirjasta* (WSOY 1947), josta on otettu vuoteen 2020 mennessä jo 34 painosta. Myös Ruotsiin 1930-luvulla asettuneen Kerstin Frykstrandin (1901–1997) runsas kuvitustuotanto on tuntematonta suuralle osalle suomalaisista, koska teokset ovat ilmestyneet vain Ruotsissa.

Uudemmissa kuvittajista Jukka Lemmetty (s. 1951) on tullut tutuksi useista kuvituksistaan

Tammen julkaisemiin *Keltanokka-* ja *Kirjava kukko* -sarjojen kirjoihin. Kristiina Louhen (s. 1950) kuvittajan ura on jatkunut jo yli 40 vuotta. Varhaisin tiedossa oleva Louhen kuvitus on teoksessa *Valehtelija-Jussi ja muita mahdottomia tarinoita* (Weilin+Göös 1977), jonka kuvitukset ovat syntyneet Taideteollisen korkeakoulun oppilastöinä vuosina 1974–1976.

Moni muukin nykykuvittaja on aloittanut uransa oppilastyönä toteutetussa lastenkirjahankkeessa. Mauri Kunnas (s. 1950) oli mukana animaatioelokuvan pohjalta muokatussa teoksessa *Palikkasilta* (Weilin+Göös 1979) ja Virpi Talvitie (s. 1961) antologiassa *Satuja ystäväyydellä. Satuja eri maista* (Ulkomaanyhdistysten yhteistyöjärjestö 1984). Mika Launiksen (s. 1949) kuvitus Annukka ja Samuli Aiki-



Anne Strengein satukuvitusta tätinsä Ellan Strengein teokseen *Riihitontun tarinoita* (Juuso Salokoski Ltd 2000).

on teokseen *Tyttö joka muuttui kultaiseksi koskeloksi* (WSOY 1982) syntyi Taideteollisen korkeakoulun lopputyönä. Se julkaistiin samanaikaisesti viidellä saamen kielellä sekä suomeksi, ruotsiksi ja norjaksi.

Myös yhden kuvituksen tehneitä kuvittajia on joukossa useita. Esimerkiksi taidemaalari ja professori Kuutti Lavonen (s. 1960) on kuvittanut Kaija Siikalan teoksen *Nunnukka* (Weilin+Göös 1976). Vielä on selvittämättä, onko Kirsti Puhtilan kirjoittaman ja Yrjö Sormusen kuvittaman satukirjan *Pööpöti kummipoika* (Otava 1962) kuvittaja sama henkilö kuin helsinkiläinen arkkitehti.

## Vaihtuvat kuvittajat

Selvityksen edetessä esiin on tullut muitakin pulmia. Onko teoksen kuvitus ilmestynyt jossain jo aiemmin? Samaa kuvitusta on kierrätetty esimerkiksi useissa 1900-luvun alun lukukirjoissa. Uudemmissa kuvittajista voisi mainita Teutorin eli Teuvo Koskisen (1941–2000, kustantajina Artko ja Satukustannus) ja Mauri Kunnaksen (Otava), joiden kuvituksia kustantajat ovat hyödyntäneet eri teoksissa. Joskus asia mainitaan teostiedoissa, joskus ei.

” Moni nykykuvittaja on aloittanut uransa oppilastyönä toteutetussa lastenkirjahankkeessa.

Toisinaan kuvittaja vaihtuu, kun teoksesta otetaan uusia painoksia. Näin on käynyt esimerkiksi Martti Haavion *Iloisessa aapissa* (WSOY 1937), kun kuvitusta uudistettiin viidennen painokseen vuonna 1943 ja alkuperäinen kuvittaja Erkki Koponen (1899–1996) vaihdettiin Eeli Jaatiseksi (1905–1970). Kuvittaja voi vaihtua myös kesken sarjan. Tästä esimerkkinä ovat Sinikka ja Tiina Nopolan *Heinähattu ja Vilttitossu* -kirjat, joiden ensimmäinen kuvittaja oli Markus Majaluoma (s. 1961) ja vuonna 2012 julkaistusta teoksesta alkaen Salla Savolainen (s. 1962). Samana vuonna Nopoloiden *Risto Räppääjä* -sarjan alkuperäisen kuvittajaparin Aino Havukaisen (s. 1968) & Sami Toivosen (s. 1971) tilalle vaihtui Christel Rönns (s. 1960). Molempia sarjoja kustantaa Tammi.

## Huomio kieliiin

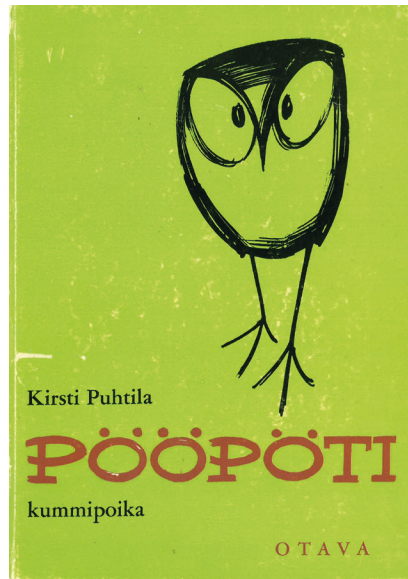
Kuvittajabibliografiaan talletetut kirjat ovat ilmestyneet pääosin suomeksi (kirjoittamishetkellä 5091 teosta) tai ruotsiksi (891 teosta), mutta mukana on myös muunkielisiä teoksia. Suomenruotsalaisten kirjailijoiden teokset on usein julkaistu samanaikaisesti suomeksi ja ruotsiksi. Näin teki esimerkiksi Adi-setä eli Arnold Tilgmann (1902–1978), joka julkaisi kirjansa molemmilla kielillä 1940-luvulla perustamansa Paletti-kustantamon kautta. Samoin on alettu toimia 2000-luvulla. Esimerkiksi suomenruotsalaisen Lena Frölander-Ulfin (s. 1976) teoksia ovat julkaisseet ruotsiksi Schildts & Söderströms ja Förlaget ja suomeksi Kustantamo S&S tai Teos.

Suomenruotsalaisten nykykuvittajien kaikki kuvitukset eivät ilmesty Suomessa lainkaan. Christel Rönnsin kuvittamasta ja ruotsalaisen Helena Brossin kirjoittamasta *Klass 1b* -sarjasta vain muutama teos on ilmestynyt Suomessa (Tammi). Näin on myös joidenkin Markus Majaluoman ja Ulf Starkin yhdessä tekemien kuvakirjojen laita. Vastaavasti monia Anna Emilia Laitisen (s. 1983) kuvittamia kirjoja on julkaistu Ranskassa tai Italiassa mutta ei Suomessa ja suomeksi ollenkaan.

Myös saamenkieliset lasten- ja nuortenkirjat tapaavat jäädä valtaväestölle tuntemattomiksi. Kirjastojen kokoelmista löytyy inarilaisen Merja Aletta Ranttilan (s. 1960) kuvittama ja Rauna Paadar-Leivon kirjoittama kuvakirja *Pieni Puolatyttö = Jokpaneiddaš* (Kioletär Inari 2015), mutta kuvittajan muu kuvitustuotanto on vierasta. Ranttila on kuvittanut paljon saamen kielten oppikirjoja.

## Selvitystyö jatkuu

Bibliografia-aineistosta voi havaita, että oppikirjatoimitukset ja uskonnolliset kustantamot ovat tarjonneet monelle aloittelevalle kuvittajalle väylän päästä alkuun. Joskus voi käydä niin, että profiloituminen yhden kustantajan kuvittajaksi toimii etenemisen tulppana. Tästä kävim-



Yrjö Sormusen heleän vihreä kansikuva Kirsti Puhtilan satukirjaan *Pööpöti kummipoika*. Kirjan mustavalkoisessa kuvituksessa on paksuja ääriviivoja ja hauskoja kuvakulmia.

me kiinnostavan keskustelun instituutin syyskoulouksen yhteydessä Salli Parikka Wahlbergin (s. 1952) kanssa. Hän on tehnyt pitkään yhteistyötä Karas-Sanan ja Kirjapajan kanssa.

Hankkeen aikana eri henkilöt, kustantamot ja muut tahot ovat auttaneet yksityiskohtien tarkistamisessa. Mielenkiintoista taustaa sain muun muassa sarjakuvantekijä Anne Strengin (s. 1956) kanssa käymäni kirjeenvaihdon myötä. Hänen tätinsä oli kirjailija-kuvittaja Ellan Streng (1921–2006), taiteilijanimeltään Paula Mattila, joka oli Maija Karman hyvä ystävä ja instituutin kannatusyhdistyksen pitkäaikainen jäsen.

Lastenkirjan kuvitustaiteen selvitystä ovat olleet tekemässä kanssani tutkimusapulaiset Leena Vaskin ja Sanni Penttinen sekä artikkelien osalta kirjallisuusharjoittelija Aura Sainio. Tietokanta on toteutettu yhteistyössä Viestintätoimisto La&Lan kanssa. Tutkimustyön etenemisen ja bibliografian julkaisemisen mahdollisti Jane ja Aatos Erkon säätiön tuki vuosille 2020–2021. Jatkoapurahan ansiosta tietoja tarkistetaan, aineistoa täydennetään ja kuva-aineistoa monipuolistetaan vuonna 2022. Kansikuvien käytöstä on sopimus Kopioston kanssa. ●

Lue lisää Lastenkirjaitaiteen selvityksestä:  
<https://lastenkirjainstituutti.fi/kuvittajabibliografia>.